
Et system i krise

LEDER

ARE BREAN

are.brean@tidsskriftet.no

Are Brean er sjefredaktør i Tidsskriftet og visepresident i European Association of Science Editors. Han er ph.d. og spesialist i nevrologi.

Det internasjonale publiseringssystemet er i krise. Ikke-kommersielle vitenskapelige tidsskrifter som Tidsskriftet er en del av løsningen.

Foto: Sturlason

Tillit til akademisk publisering er en hjørnestein i vitenskapen. Nå er tilliten under press. Noen har kalt det en truende kunnskapskollaps (1). Andre peker på at utviklingen skader samfunnets vitenskapelige og økonomiske fremgang (2). Blant de mange problemene fremholdes ofte tre som de viktigste.

Det første problemet er det enorme og økende volumet av publiserte artikler, en bivirkning av publiseringsmodellen åpen tilgang (open access). Tidligere fikk de fleste tidsskrifter sine inntekter fra salg av abonnementer. Forskere og andre måtte betale for å lese artiklene. Åpen tilgang-modellen løste dette ved at forskerne betaler for å få publisere, mens de publiserte artiklene kan leses gratis av alle (gull-åpen tilgang). Men dermed oppsto et nytt problem: Når tidsskriftene får penger for hver artikkel de publiserer, har ingen i systemet lenger interesse av å begrense antallet artikler. Med det har antallet vokst eksponentielt – fra ca. 1,92 millioner publiserte artikler i 2016 til ca. 2,82 millioner i 2022 (3). Selv i de minste fagfelt er det blitt vanskelig å holde oversikt i flommen av gode, mindre gode og dårlige artikler. Og siden antallet forskere ikke på langt nær holder følge med antallet nye manuskripter, har det å få tak i fagfellevurderere blitt et stort problem (3–5).

Når antallet artikler øker, øker også forlagenes inntekter. En studie estimerte at de seks største kommersielle forlagene økte sine inntekter fra 9 milliarder norske kroner i 2019 til over 25 milliarder i 2023 (6). Dette er penger som

ideelle og offentlige finansierer har øremerket til forskning, men som i stedet går til å øke forlagenes skyhøye profitt.

Det andre problemet er fremveksten av røvertidsskrifter (predatory publishers). Forretningsideen er enkel: Sett opp en enkel nettside. Gi den et imponerende navn (gjerne noe med *International Journal* i). Få forskere til å betale for redaksjonell kvalitetssikring og fagfelleevaluering, mens du i realiteten ikke gjør noen av delene, bare publiserer manuskriptet uendret og stikker pengene i egen lomme. Allerede i 2021 var det estimert at det fantes rundt 16 000 slike røvertidsskrifter (7), og det er grunn til å tro at antallet vokser. Røverne etterligner ofte seriøse tidsskrifter, slik at det er vanskelig å se forskjellen for både forfattere og lesere. Samtidig inneholder de gjerne en salig blanding av seriøs forskning, rent sprøyt og villedende juks, noe som ytterligere øker forvirringen.

Det tredje problemet er såkalte artikkelmøller (paper mills). Dette er «fabrikker» som spyr ut mengder av profesjonelt utseende falske forskningsartikler og som tilbyr forskere kjøp av forfatterskap i bytte mot noen tusenlapper. Antallet falske artikler som produseres av artikkelmøller, er beregnet til å doble seg hvert halvannet år (8). Bare innen medisinen publiseres det nå mer enn 100 000 falske artikler årlig (1). Enkelte forlag har rapportert at opptil en av syv innsendte manuskripter sannsynligvis er produsert av artikkelmøller (8).

«Falsk forskning er ikke noe nytt, heller ikke innen medisinen. Det nye er det enorme volumet, særlig akselerert av de tre ovenstående problemene og forsterket av kunstig intelligens»

Falsk forskning er ikke noe nytt, heller ikke innen medisinen. Det nye er det enorme volumet, særlig akselerert av de tre ovenstående problemene og forsterket av kunstig intelligens, som kan skrive en falsk, men tillitvekkende forskningsartikkel på sekunder. Alt dette gjør det vanskeligere å hindre at resultater fra falske studier sniker seg inn i systematiske oversiktsartikler og metaanalyser og i verste fall påvirker kliniske behandlingsretningslinjer.

I et forsøk på å påvirke utviklingen jobber internasjonale redaktør- og utgiverforeninger systematisk med å utgi retningslinjer og heve den redaksjonelle standarden. Flere forlag har utviklet digitale verktøy som kan avsløre ulike former for uredelighet. Men så lenge akademisk publisering er så gjennomkommersialisert og lukrativ som den er, vil den tiltrekke seg aktører med evne og vilje til å utvikle stadig nye sofistikerte former for juks og røveri.

Dette peker mot at kvalitetssikring av vitenskapelig publisering er for viktig til å bli overlatt til kommersielle krefter alene. Flere har derfor tatt til orde for at det er på tide å omfavne og styrke ikke-kommersielle, fellesskapsdrevne og ideelle publiseringskanaler. Diamant-åpen tilgang, altså tidsskrifter som ikke krever hverken abonnementstilgang eller forfatterbetaling, fremholdes av flere som den ideelle publiseringsformen (9). Mye tyder også på at slike tidsskrifter, i motsetning til kommersielle tidsskrifter, i mindre grad er utsatt for krisen i fagfelleevaluering (5, 7).

Vårt eget tidsskrift er et eksempel på et slikt tidsskrift. Vi er bredt internasjonalt indeksert, tilbyr diamant-åpen tilgang, har lojale fagfelleverdere og er eid av våre egne kjerneforfattere – leger i Norge. Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo har nylig åpnet for at artikler publisert i Tidsskriftet igjen kan inngå i en ph.d.-grad (10). Det kan være i tråd med en internasjonal trend. Det kreves mange tiltak mot krisen i akademisk publisering. Satsing på tidsskrifter som dette er ett av dem.

LITTERATUR

1. Sabel FT. A tide of fabricated research risks scientific integrity. *Financial Times* 5.11.2025. https://www.ft.com/content/a1c675db-9631-4088-a771-b6fe7ba4d638?accessToken=zwAAAZpqXdXgkdOhxnXbljFAiNOnobb-e6TWOA.MEUCIClAdxjIKM2loqzVbN7foaIRndJBWJHscZoQWiwRiax6AiEA nhCt6CmiEm8OihRDkRVGN35Cfx_BooSOyaEdzO9bSXo&segmentId=e95a9ae7-622c-6235-5f87-51e412b47e97&shareType=enterprise&shareId=84a5dbob-8198-4dab-9430-56ff56e8da60 Lest 12.11.2025.
2. Kungliga Vetenskapsakademien. Proposed actions against fake science presented after meeting. 5.11.2025. <https://www.kva.se/en/news/proposed-actions-against-fake-science-presented-after-meeting/> Lest 12.11.2025.
3. Hanson MA, Barreiro PG, Crosetto P et al. The strain on scientific publishing. *Quant Sci Stud* 2024; 5: 823–43. [CrossRef]
4. Svarstad J. Tidsskriftet klarte ikke å finne fagfeller: — Systemet er ødelagt. *Khrono* 25.9.2025. <https://www.khrono.no/tidsskriftet-klarte-ikke-a-finne-fagfeller-systemet-er-odelagt/1000365> Lest 12.11.2025.
5. Ørstavik R. Uten fagfeller, intet Tidsskrift. *Tidsskr Nor Legeforen* 2025; 145. doi: 10.4045/tidsskr.25.0371. [PubMed][CrossRef]
6. Science OU. (OPUS). Estimating Global Article Processing Charges Paid to Six Publishers for Open Access 2019-2023. *OPUS* 1.8.2024. <https://opusproject.eu/openscience-news/estimating-global-article-processing-charges-paid-to-six-publishers-for-open-access-2019-2023/> Lest 12.11.2025.
7. Laine C, Babski D, Bachelet VC et al. Predatory Journals - What Can We Do to Protect Their Prey? *N Engl J Med* 2025; 392: 283–5. [PubMed][CrossRef]
8. Richardson RAK, Hong SS, Byrne JA et al. The entities enabling scientific fraud at scale are large, resilient, and growing rapidly. *Proc Natl Acad Sci U S A* 2025; 122. doi: 10.1073/pnas.2420092122. [PubMed][CrossRef]
9. Sabel B, Larhammar D. Reformation of science publishing: the Stockholm Declaration. *R Soc Open Sci* 2025; 12. doi: 10.1098/rsos.251805. [PubMed][CrossRef]

10. Dyb GA, Løberg M, Feiring E et al. Revidert regelverk for ph.d.-
utdanningen. Tidsskr Nor Legeforen 2025; 145. doi:
10.4045/tidsskr.25.0652. [CrossRef]

Publisert: 17. november 2025. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.25.0701
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 3. juli 2026.